

ДИСПРОПОРЦІЙНІ ЗМІНИ В ФІНАНСОВОМУ ТА РЕАЛЬНОМУ СЕКТОРАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті проводиться системне дослідження процесів глобального економічного розвитку, зокрема через призму визначення диспропорційних змін у фінансовому та реальному секторах світової економіки. Конкретизується вплив інформаційного сектора на два зазначених вище.

В статье проводится системное исследование процессов глобального экономического развития, в частности через призму определения диспропорциональных изменений в финансовом и реальном секторах мировой экономики. Конкретизируется влияние информационного сектора на два указанных выше.

System research of the processes of the global economic development, in particular in the light of determining disproportional changes in financial and real sectors of world economy are conducted in the article. The influence of information sector on two mentioned above is concretized.

Ключові слова: глобальний економічний розвиток, диспропорційні зміни, фінансовий сектор, реальний сектор, світова економіка.

За останні сорок років катастрофічно змінився світ – він став глобальним, а точніше, його зробили таким наймогутніші країни на чолі зі США. Вони створили небачену в історії людства систему силового глобалізму – «машину всесвітньої експлуатації». Причому глобалізм, як нова зляквісна система світопорядку й світовлаштування, призводить до системного кризового циклу світового суспільства, руйнує стійкість ціннісних форм світоустрою, підриває державно-центричну структуру міжнародних відносин. Виходячи з цього, особливої актуальності на теперішній час набувають дослідження диспропорційних змін у фінансовому та реальному секторах глобального економічного простору, що визначають його характер, сутнісні риси та векторну спрямованість.

З-поміж наукових праць, які містять фундаментальну розробку питань, пов'язаних з нерівномірним характером розвитку світового господарства на різних історичних етапах його еволюції, слід назвати роботи таких зарубіжних учених, як: С.Аміна, М.Баскакової, Д.Белла, Б.Бінчака, М.Бункіної, І.Валлерстайна, В.Вільданова, Д.Гелда, Г.Герєффі, Х.Гьорга, Т.Дос-Сантоса, М.Драгільова, Н.Зотової, В.Іноземцева, Ф.Кардозо, Т.Колафі, К.Коуліна, В.Кудрова, Дж.Міда, Т.Міттона, Т.Морана, Г.Мюрдаля, К.Омає, Я.Певзнера, Ф.Перру, Е.Плетньова, Є.Примакова, Д.Рікардо, Дж.Робінсон, У.Ростоу, Л.Склейєра, А.Сміта, Я.Тінбергена, А.Хіршмана, Й.Шумпетера та інших.

Цю проблематику активно досліджують і вітчизняні вчені-економісти, зокрема Л.Антонюк, О.Білорус, В.Будкін, І.Бураковський, З.Варналій, В.Геєць, І.Гладій, Б.Губський, І.Каленюк, Т.Кальченко, Г.Климко, Ю.Козак, Д.Лук'яненко, З.Луцишин, Ю.Макогон, О.Мозговий, Т.Орєхова, Є.Панченко, Ю.Пахомов, О.Плотніков, А.Поручник, О.Рогач, В.Рокоча, ЛА.Румянцев, Є.Савельєв, В.Семиноженко, В.Сіденко, С.Сіденко, Н.Татаренко, А.Філіпенко, Т.Циганкова, В.Чужиков, О.Швиданенко, Л.Шинкарук, І.Школа та інші. Їх праці присвячені дослідженню новітніх процесів, що відбуваються у глобалізованій економіці, аналізу міжрегіональних та внутрішньорегіональних диспропорцій, асиметрій,

дисбалансів соціально-економічного розвитку, транснаціоналізації економічних систем та процесів формування глобального конкурентного середовища, економічної дивергенції та конвергенції країн, глобальної фінансової інтеграції та процесів техноглобалізму тощо.

Проте є досить багато аспектів цієї багатогранної наукової проблеми, які залишаються недостатньо розкритими та обґрунтованими. Насамперед потребують подальшого дослідження процеси глобального економічного розвитку, зокрема через призму визначення диспропорційних змін у фінансовому та реальному секторах світової економіки, що й обумовило вибір теми даної статті, її мету та завдання, які полягають у наступному:

- аналіз диспропорційних змін розвитку у фінансовій сфері світу;
- аналіз диспропорційних змін розвитку в реальному секторі світової економіки;
- конкретизація впливу інформаційного сектору світової економіки на розвиток реального і фінансового секторів.

Як вказує у своїх дослідженнях член-кореспондент НАН України О.Білорус, зростаюча віртуальна глобальна геоекономіка фінансових спекулятивних технологій деформує не лише традиційну індустріальну економіку, а й постіндустріальну. Руйнуються світові економічні захисні механізми, застосовується глобальний інформаційний моніторинг, тотальна транспарентність слабших економік. Світова економіка, що глобалізується, стає, за висновками не лише вітчизняних, але й зарубіжних дослідників, дедалі нестабільнішою, схильною як до циклічних криз, так і криз нециклічного характеру 2007-2009 рр. [4, с.5-6].

Лише за останні чотири десятиліття вищезазначена система призвела до небаченої глобальної кризи – першої нециклічної кризи глобального капіталізму, що неминуче стане всезагальною і матиме безперервний характер. Не можна не погодитися з висновками О.Г.Білоруса, що наслідки даної кризи є незворотними, бо в ній закладено внутрішній конфлікт розвитку та механізм саморуйнування. Суть цього механізму – у доведеній до крайньої межі системі монопольної експлуатації світу через механізми штучного попиту, роздування потреб і надспоживання матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів у вкрай обмеженому колі країн-гегемонів, передусім у Сполучених Штатах. Ця система, створена США, діє через міжнародний аутсорсинг, який став ефективним механізмом надспоживання [4, с.5-6].

Так, уперше в історії у 2007-2008 рр. у США розпочалася світова глобальна тотальна криза надспоживання, перед якою відбулися 777 циклічних криз перевиробництва. Зупинити цю кризу дуже важко, бо її носіями, генераторами і рушіями є найбільш могутні країни світу, які до кінця боротимуться за збереження свого особливо привілейованого статусу споживацького суспільства. В останні 40 років ВВП на душу населення США зросло від 20 тис. дол. до 40 тис. дол., а душеве споживання – від 100 тис. дол. до 150 тис. дол. Фінансово-економічна криза 2007-2009 рр. продемонструвала структурні перекося у світовій і національних економічних системах. Причому фундаментальний структурний

перекіс склався за останні 15–20 років і полягає в диспропорції між фінансовим і реальним секторами економіки. Останнім часом обсяги операцій на світовому фінансовому ринку багаторазово перевищували потреби глобального виробництва і торгівлі у валютних інструментах та зростали щороку на 15–20% [3; 12; 13].

Так, якщо на межі ХХ–ХХІ ст. науковці привертати увагу світової спільноти до небезпечної структури угод на валютному ринку (тільки 15% з них були пов'язані із зовнішньоторговельними операціями та довгостроковим оборотом капіталу, інші мали суто фінансовий характер), то на початку кризи вже тільки 5–7% загальної суми угод були пов'язані з реальною економікою, решта – спекулятивні трансакції [5; 6; 12; 13]. Так, наприклад, частка прибутку фінансового сектора у ВВП США в 1960 р. була 14%, а в 2008 – 40%. У період 1990–2007 рр. всього 5% населення США привласнювали 38% доходу і 50% національного надбаня, при цьому бюджетний дефіцит складав 12% ВВП, а загальний борг США – 54 трлн. дол., що перевищує світовий ВВП. Виникла боргова економіка, коли загальний борг всіх агентів США досяг відмітки в 350% ВВП, тобто в багато разів перевищив створюваний у країні дохід, причому таке наростання відбулося всього за десять років, коли в початковій точці цей борг складав всього 75% ВВП [4, с.7].

Період, що аналізується, характеризувався також невідповідністю темпів зростання заощаджень у країнах з різним рівнем промислового розвитку, що обумовило суттєві зрушення у структурі глобальних заощаджень – частка розвинених країн зменшилася на 15% (з 85% у 1970 р. до 70% у 2005 р. [10]) за відповідного зростання обсягів заощаджень у країнах із ринками, що розвиваються. Однак динаміка заощаджень у розвинених країнах не мала чітко вираженої довгострокової тенденції. Так, у найбільшій у світі національній економіці – економіці США – до середини 1980-х років громадяни заощаджували близько 7–9% своїх поточних доходів, до кінця століття ця частка неухильно скорочувалась і у 2001 р. стала від'ємною, протягом наступних чотирьох років заощаджування відновилося, а з 2005 р. намітилася протилежна тенденція – американці перестали відкладати гроші та почали витратити накопичене за попередні роки [6]. При цьому майже в усіх промислово розвинених країнах спостерігалось зниження норм інвестування до рівня, що сягав приблизно 20% ВВП [10; 12].

На основі вищезазначеного ми можемо констатувати, що одночасно зі значним збільшенням розмірів фінансових ринків і масштабів потоків капіталу відбувалися й інші відчутні диспропорційні зміни розвитку як у фінансовій сфері, так і в реальному секторі (рис. 1; рис. 2).

У свою чергу, на долю сучасної глобалізованої економіки значною мірою вплинув процес надактивного формування «примарної» неоекономіки фінансових технологій, становлення якої тісно пов'язане з кризою Бреттон-Вудської системи (початок 70-х років), у результаті відмови від рудиментів «золотого стандарту» (тобто самого принципу матеріального забезпечення сукупної грошової маси), світ фінансів став набагато самостійнішим і автономнішим, утративши пряму залежність від фізичної реальності.

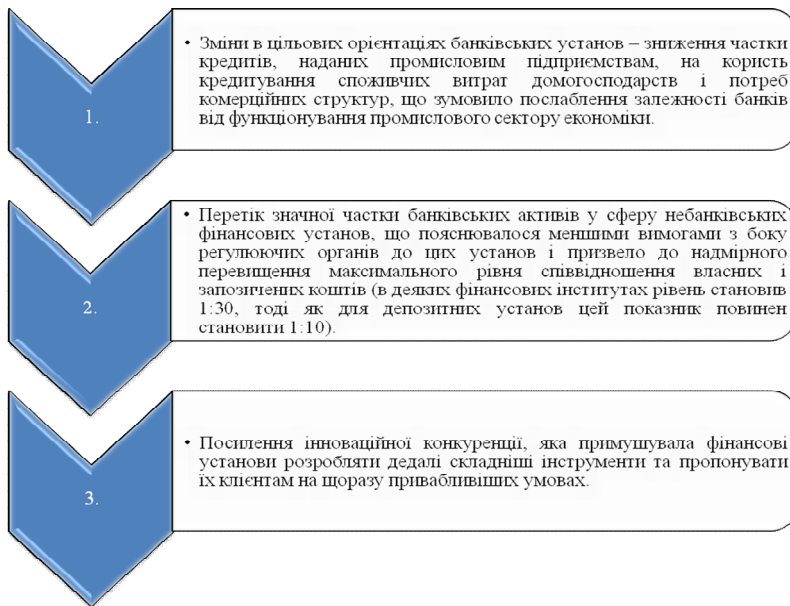

Рис. 1. Диспропорційні зміни розвитку в фінансовій сфері світу*

*Розроблено на основі джерел 2; 9, 10; 12.

З початку 80-х рр. спостерігається дедалі виразніший перехід від регульованої державами економічної системи, закладеної Бреттон-Вудськими угодами 1944 р., до системи, керованої ринками капіталів, які очолюють ТНК і транснаціональні банки. Невдачі, яких послідовно зазнали неокейнсіанці на початку 80-х рр. і монетаристи на початку 90-х рр., багато в чому пояснюються прорахунком зовсім нового фактора світової економіки, яким є самостійний і самодіяльний транснаціональний капітал, що своєю міццю зводить нанівець спроби регулювання внутрішніх фінансових ринків.

Вплив цього фактора економічною наукою ще не вивчено. Р.Буало, один з авторів теорії регуляції, вважає, що зараз встановився надзвичайно «заплутаний світовий порядок», за якого транснаціональний капітал перебуває поза юрисдикцією держав, і поки немає «нового Кейнса» для його наукового осмислення [8, с. 58].

Виникнення самостійного транснаціонального капіталу, який розпочинає жити своїм власним життям, представлений близько 500-ми ТНК (ядро світогосподарської системи), котрі мають майже необмежену економічну владу. При цьому в розвинених країнах у кожній галузі домінуюче становище займають усього два-три супергіганти, що конкурують між собою на ринках усіх країн.

За оцінками журналу «The Economist», 5 найбільших ТНК контролюють понад половину світового виробництва товарів тривалого користування, а також літаків, електронного устаткування, автомобілів та іншої продукції. Особливо значним є ступінь концентрації в галузях, пов'язаних з інформаційними технологіями. Наприклад, 2-3 компанії контролюють майже всю міжнародну мережу телекомунікацій. Економічну міць великих транснаціональних корпорацій можна

порівняти з ВВП середніх держав, і вони диктують свою волю багатьом країнам [7]. Кількість глобальних економічних змін переросла в якість, і транснаціональний капітал став самостійним економічним організмом зі своєю оригінальною структурою і внутрішніми цілями розвитку.

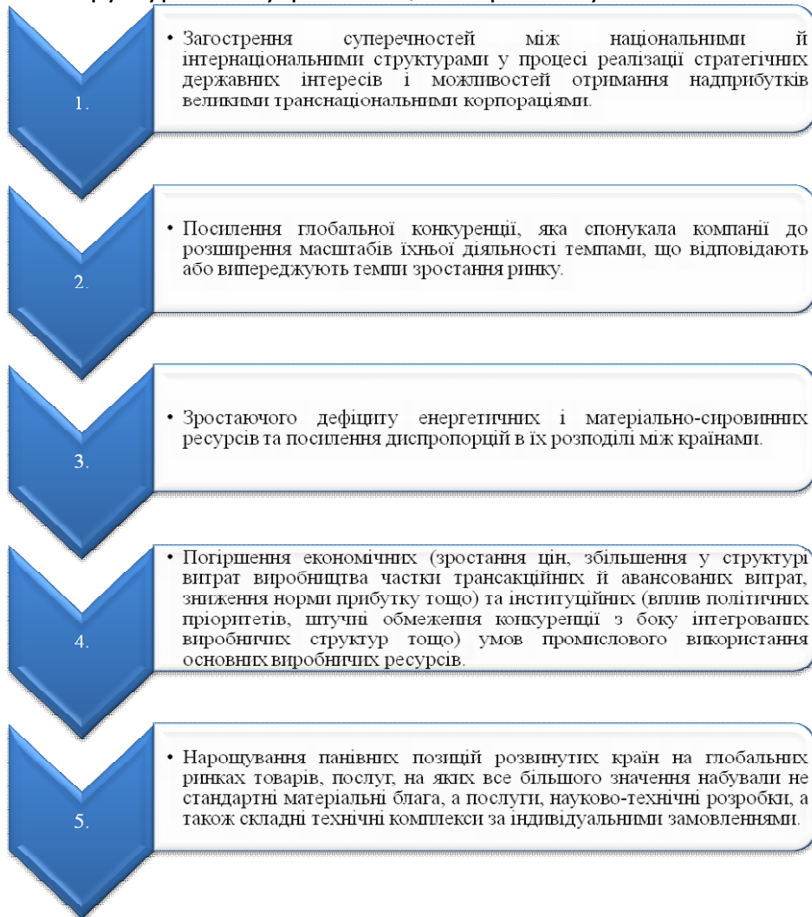

Рис. 2. Диспропорційні зміни розвитку в реальному секторі світової економіки*

*Розроблено на основі джерел 1, 10, 12; 13.

Як вказує в своєму дослідженні доктор економічних наук І.І.Мазур, якщо за допомогою жорсткого фінансового контролю держава могла регулювати національний валютний ринок, то в умовах лібералізації фінансових ринків і пом'якшення валютного контролю транснаціональний капітал одержав можливість при бажанні обвалити фінансові ринки майже будь-якої держави. Пояснюється це тим, що сукупні валютні резерви ТНК зараз у кілька разів більші, ніж резерви всіх центральних банків разом узятих. На думку французького економіста П.Вельса, «переміщення 1–2% маси грошей, що перебуває в приватному секторі, цілком здатне змінити паритет будь-яких двох національних валют. Часто ТНК розглядають обмінні валютні операції як найвигідніше джерело одержання прибутків» [14, с.45]. У цьому разі ТНК працюють за тією самою

схемою, що й індивідуальні спекулянти, тільки більш узгоджено та могутньо. Аналізуючи сучасний стан світової економіки, П.Вельтс робить висновок, що «підсумком глобальних стратегій в остаточному підсумку стає формування інтегрованої міжнародної торгово-фінансової системи, порівняно з якою національні держави виступають як другорядні величини» [14, с. 45].

Інформаційна революція стала іншою причиною, що зумовила стрімку віртуалізацію грошей, яка безсумнівно, і привела до прогресуючого збільшення світових фінансів. Саме у сфері оброблення і поширення інформаційних потоків в останні десятиліття відбулись найглибші технологічні прориви. Наприклад, вартість трихвилинної телефонної розмови між Нью-Йорком і Лондоном скоротилась з 1960 по 1990 р. у 15 разів, а за наступних 9 років – ще майже в 9 разів. Що ж стосується середньої вартості оброблення інформації (у розрахунку на 1 млн. операцій), то вона знизилась з 75 дол. у 1960 р. до 0,01 цента в 1990 р. У результаті виявилось можливим здійснювати в режимі реального часу «віртуальне пересування» десятків і сотень мільярдів доларів каналами електронного зв'язку з одних країн в інші на багато тисяч кілометрів. Масове поширення персональних комп'ютерів, створення системи Інтернет радикально змінили й ще більше змінять технології виробництва, розповсюдження і споживання товарів і послуг; працю, життя і побут сотень мільйонів людей [7].

Нова фінансова реальність виявилась надзвичайно життєздатною. Вона сформована в умовах технологізації, комп'ютеризації та лібералізації валютно-фінансової діяльності, вільної як у національних межах, так і на просторах транснаціонального світу. Швидкий розвиток мікропроцесорної техніки, цифрових технологій, телекомунікацій створював необхідне середовище, здатне координувати події та дії в масштабі планети, а також у режимі реального часу оперативно здійснювати різноманітні платежі й розрахунки, миттєво переміщувати їхні результати у формі «електронних грошей», стимулюючи інтенсивне зростання нової глобальної – фінансової цивілізації.

Технологічне поєднання шляхів інформаційних і фінансових комунікацій сприяло створенню нового інформаційно-фінансового простору і привело до зближення й поступового злиття інформаційної та фінансової сфер діяльності. Транснаціональний капітал, який ґрунтується в технологічному плані на глобальних інформаційно-фінансових мережах, а також брак нових діючих регулятивних інститутів і неспроможність уже наявних впливати на цей процес та керувати ним і породили нову транснаціональну інформаційно-фінансову олігархію. Рух капіталу через національні кордони досяг небачених розмірів. Одноденний обсяг операцій на глобальному фінансовому ринку перевищує 2 трлн. дол., тоді як річний торговельний оборот такої країни, як США, становить близько 1 трлн. Обсяг міжнародних фінансових угод тільки на валютних ринках Нью-Йорка щодня дорівнює 1,3 трлн. дол., а на міжнародному ринку цінних паперів навіть перевищує цю суму [11, с. 4].

Поширення ідеології штучного розкручування попиту і надспоживання, цінностей ліберальної демократії зміцнюють очікування настання глобальної цивілізації, яка неминуче має створити свої механізми подолання

диспропорційності розвитку глобального управління, що базуватиметься на законах системи глобалізму і глобальної економіки, яким будуть підпорядковані держави та народи [4].

Так, згідно з поглядом О.Білоруса, варто говорити про наступні закони і закономірності, недотримання яких буде приводити до виникнення тієї чи іншої диспропорційності з відповідним позитивним ефектом для одних країн та негативом для інших, а саме:

1. Світовий ринок став глобальним, тож економіка та стратегія розвитку кожної країни мусять бути глобально орієнтованими.

2. Усі країни повинні брати участь у глобальній конкуренції, а тому мають стати глобально конкурентними.

3. Усім країнам, які долучаються до процесів глобальної модернізації, слід накопичувати для цього відповідні ресурси і вступати в глобальні та регіональні інтеграційні об'єднання.

4. Глобалізація та модернізація можливі й без вестернізації та американізації (закон глобального цивілізаційного плюралізму). Індія, Китай, Росія не готові йти американським шляхом, нагромаджуючи паразитичні борги.

5. Система силового євроатлантичного глобалізму зберігає свої позиції і є глобальною дифузійною західного модернізму та новою фазою західного імперіалізму [4, с.8].

На підтримку вищезазначеного ми можемо констатувати наступне:

по-перше, рівень глобальної конкурентності в різних країнах буде різним, що становитиме причину для конфліктів, а тому сподіватися на ринкову рівність не доводиться;

по-друге, світ без кордонів – це утопія, спроба прийняти бажане за дійсність (однак, звичайно, зрозуміла зацікавленість глобалізаторів в усуненні націй-держав з політичної сцени, яким не потрібно було б платити податки і діяльність яких ніхто б не контролював);

по-третє, держави повинні виконувати особливу захисну функцію і забезпечення виживання і сталого розвитку відповідних народів, націй та країн (в даному випадку ми говоримо про Україну, Білорусію, Росію та ін., однак і розвинуті країни світу потребують державної підтримки).

Отже, протягом останніх десятиліть загострилися певні суперечності у функціонуванні фінансового та реального секторів економіки й у відносинах між ними, поглибився розрив між фінансовим і нефінансовим корпоративними секторами та визначилися ознаки перетворення фінансової системи на самостійний сегмент економіки. А сучасна світова криза – це криза надспоживання грошей як віртуального, невиробленого продукту.

Список використаних джерел:

1. Амоша О., Вишневський В., Збаразька Л. Промислова політика України: концептуальні орієнтири на середньострокову перспективу // Економіка України.– 2009.– №11. – С. 4–14.

2. Базилюк А.В., Дугін І.М. Фінансова криза у США: економічна закономірність, цілеспрямована акція чи похибки в управлінні кредитним портфелем // Актуальні проблеми економіки. – 2009.– №8. – С.184–192.

3. Барановський О.І. Актуальні проблеми функціонування валютних ринків // Фінанси України.– 2009.– №4. – С. 13–32.

4. Білорус О. Політична економія глобалізму і проблеми структурної модернізації національної економіки. // Дослідження міжнародної економіки: Збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 2 (67). – С.3-26.
5. Безчасний Л., Онишко С. Тенденції на світовому ринку капіталів та їх вплив на інвестиційну діяльність в Україні // Економіка України.– 2001.– №3. – С. 4–12.
6. Діба М.І., Осадчий Є.С. Вплив іноземного капіталу на економічні процеси в Україні // Фінанси України.– 2009.– №11. – С. 35–46.
7. Мазур І.І. Причини фінансової кризи в умовах глобалізації [Електронний ресурс].http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/1649/1/Sapachuk_Prychyny%20finansovoi%20kryzy.pdf.
8. Мовсесян А., Огницев С. Транснаціональний капітал и национальные государства // Мирская экономика и междунар. отнош. – 1999. – №6. – С. 55 – 63.
9. Мокряк В., Мокряк Е. Багатомірність і суперечливість підприємницьких орієнтацій: історія питання і сучасні реалії // Економіка України.– 2009.– №11. – С. 15–25.
10. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Проблеми подолання негативного впливу глобальних диспропорцій та формування нового геофінансового механізму // Фінанси України. – 2009.– №3. – С.23–36.
11. Скоров Г. Е. Капитализму 21 века предстоит решать труднейшие задачи // Мирская экономика и междунар. отнош. – 2003. – № 2. – С. 3 – 8.
12. Солодовнік О.О. Диспропорції розвитку зовнішнього середовища корпоративного сектору економіки України. // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №7 (109). – С. 73-80.
13. Уманців Ю.М. Глобальні фінансові виклики: світовий досвід та українські реалії // Фінанси України. – 2009.– №1. – С. 73–85.
14. Velts P. Mondialisation des villes et territoires L'economy d'archipel. — Paris. 1996.

УДК 009.12:009.7

А.С.Голота,

Уманський національний університет садівництва,
м. Умань

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНТНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто особливості конкурентних відносин України в умовах глобалізації. Запропоновано визначення терміна «конкурентні відносини», ознаки порівняння конкурентних відносин і монополізації. Розглянуто чинники, які впливають на існування конкурентних відносин.

В статье рассмотрены особенности конкурентных отношений Украины в условиях глобализации. Предложено определение срока «конкурентные отношения», признака сравнения конкурентных отношений и монополлизации. Рассмотрены факторы, которые влияют на существование конкурентных отношений.

In the article the features of competition relations of Ukraine are considered in the conditions of globalization. Determination of term «competition relations», sign of comparison of competition relations and monopolization is offered. Factors which influence on existence of competition relations are considered.

Ключові слова: конкуренція, конкурентні відносини, глобалізація, економіка, державний контроль, конкурентна політика.

Глобалізація світової економіки та лібералізація міжнародної торгівлі здійснюють суперечливий вплив на процеси конкуренції. З одного боку, чітко проявляє себе монополізація світового виробництва транснаціональними компаніями, з іншого – активізуються конкурентні сили суспільства. Конкурентні процеси набувають все гостріших форм, а конкурентна боротьба стає дедалі різноманітнішою і витонченішою.

Дослідження розвитку конкурентних відносин протягом останніх років свідчить про необхідність обережного спрямування конкурентних сил у потрібних суспільству напрямках, з метою усунення негативних тенденцій до знищення